

BETÜL FATİME GÜNDAY
“Adın Perihan Olsun”

BETÜL FATİME GÜNDAY 1962'de Elazığ'da doğdu. Yalova Lisesi'nden mezun oldu. Agabeyi ile birlikte girdikleri üniversite sınavında Ankara'da bir eğitim fakültesini kazandılar fakat kayıt kuyruğunun uzunluğundan sıkılıp kayıt yaptırmadan oradan ayrıldılar. Kendisini "aktarıcı" olarak tanımlamaktadır. Bu kitap "aktardığı" ilk çalışmasıdır. Evli ve bir kız çocuğu annesidir.

İletişim Yayınları 2353 • Anı Dizisi 72

ISBN-13: 978-975-05-2014-3

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tamlı Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Elif Türker

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Güher Demirdöven

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

BETÜL FATİME GÜNDAY

“Adın Perihan Olsun”

Diyap Ağa'nın Torunu
Ane Hatun'un Hikâyesi

Dersim'in sıra dışı kadınına...

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	9
SUNUŞ · ŞÜKRÜ ASLAN	11
KİTAPLARDA ÖLMEK	15
DİYAP AĞA	23
CEMŞİ AĞA	29
NARE XATUN	33
AYRILIK... ..	35
“HA DIKIM BA DIKIM, ÇİYAYE DERSİM'E RA DIKIM”	39
HAYATIMIN EN GÜZEL DOKUZ YILI: ÇOCUKLUĞUM	43
ERMENİLERLE YAŞAM	47
SEYİT RIZA İLE AKRABALIĞIMIZ	51
KADERİN ÇİZDİĞİ YOL: KURKURİK	55
ELÂZİĞ (KESRİK TOPLAMA KAMPİ)	67
KARACABEY'E SÜRGÜN	71
İZMİR (ÖDEMİŞ / BEYDAĞI)	83
ÇOCUK YAŞTA EVLİLİK	91
BİRGİ	97
MENEMEN (KAKLIÇ KÖYÜ)	101

MEMLEKETE DÖNÜŞ - ELÂZİĞ TREN GARI.....	109
HOZAT / PEYİK.....	111
İKİNCİ EVLİLİK.....	119
ÜÇÜNCÜ EVLİLİK.....	127
POLİTİK MÜCADELE DENEYİMİ.....	133
12 EYLÜL 1980 DARBESİ YILLARI.....	139
EVLAT ACISI.....	143
DERSİM'DE 90'LI YILLAR.....	147
CUMHURİYET'İN 75. YILINDA	
SABİHA GÖKÇEN'LE AYNI SALONDA.....	149
2000'Lİ YILLAR.....	151
AHDE VEFA ZİYARETİ VE.....	155
Albüm.....	159

Teşekkür

Kitabı yazmaya başladığımda, kızımın Ortaköy'deki evine üç hafta üst üste gelip annemle uzun bir söyleşi yapan, bu çalışmaya büyük katkı verip beni teşvik eden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Şükrü Aslan'a,

Yazarken heyecanımın ve duygusallığımın her anına tanık olan sevgili yol arkadaşım, eşim Muhittin'e,

Anneannesinin Elko'su, kızım Elife, yazmayla hiç ilgisi olmayan birine böyle bir kitabı yazabilme cesaretini verdikleri için teşekkür ederim.

Kitaptaki bilgilere katkıda bulunan, annemin ilkokul arkadaşı Sayın Yusuf Karaağaç'a,

Annemin yeğeni Sayın Hasan Kahraman'a ve Sayın Doğan Kızıl'a,

Ağabeyim Ali Haydar Kahraman'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Diyap Ağa'nın mezar fotoğrafını ve diğer fotoğrafları gönderen Çemişgezek Kaymakamlığı arşiv sorumlusu Sayın Sezai Akın'a teşekkür ederim.

* * *

Kitaptaki bilgilerin tümü annemin anlatılarından oluşmakla beraber, kurgusunda ve aktarımında dahlim olduğunu belirtmek isterim.

SUNUŞ

“Dersim 38”e tanıklık etmiş ve ülkenin dört bir yanına dağılmış Dersimlilerle söyleşiler yaptığım günlerdi. Çalışmamdan haberdar olan sevgili Mehmet Ali Kankotan, o günlerde Ortaköy’de bulunan “Dersim’in üç kadını” ile tanışma olanağı yarattı benim için. Bu buluşmayı tarihi bir fırsat olarak niteliyordu. Hakkı var. Sahiden de Dersim’in ayrı ayrı kritik zamanlarına tanıklık etmiş Zarife Kankotan, Rukiye Kankotan ve Ane Hatun’un hikâyelerine yakından baktığımda durumun tam da Mehmet Ali Kankotan’ın tespit ettiği biçimde olduğunu gördüm.

İlk buluşmamız, 6 Mart 2007’de, Ane Hatun’un (resmî kayıtlardaki adıyla anmak gerekirse Perihan Kahraman’ın) torunu Elif’in (Elko) Ortaköy’deki evinde gerçekleşti. Konu “Dersim 38” olunca ve dahası o dehşet verici olaya tanıklık etmiş olanlar bir arada olunca bana, susmak ve arada ufacık sorular sorarak öğrencilik yıllarımdan kalan ses kayıt cihazıyla birlikte bu üç kadının hikâyesini dinlemek düştü.

O gece Ortaköy’deki evden ayrıldığımda bu söyleşinin yetersiz kaldığını fark edip arayış çok uzatmadan hemen bir gö-

rüşme daha istedim. Birer hafta arayla toplamda üç görüşme yaparak bütünlüklü bir söyleşi elde etmiş oldum. Ne var ki, ikinci görüşmeden itibaren yalnız Ane Hatun'la görüşebildim. Zarife Hanım ve Rukiye Hanım'ın misafirlikleri bitmiş, evlerine dönmüşlerdi. Dolayısıyla, öğrendiklerimin büyük çoğunluğu Ane Hatun'un anlattıklarına dayanıyor.

Ane Hatun, sıra dışı bir kadın... Cumhuriyet'in ilk Dersimli milletvekillerinden meşhur Diyap Ağa'nın torunu. Diyap Ağa'nın şöhreti var, var olmasına ama beş erkek altı kız çocuğu olan Ağa'nın hakkında bilinenler çok az. Diyap Ağa'nın hakkındaki bilgileri Ane Hatun'dan öğreniyoruz. Mesela, Atatürk'ün 1924'te Diyap Ağa'ya, "Aşiretini al, Malatya'nın batısında nereyi istersen oraya yerleşin" önerisini ilk kez Ane Hatun'dan öğrendim. Diyap Ağa bu teklife sıcak bakarken aşiretin geri kalanlarının pek yanaşmaması sonucu topraklarından ayrılmadıklarını öğreniyoruz ve fakat bir şeyi daha öğreniyoruz: Devletin Dersim'i tasfiye planının gerçek; "isyan" iddialarınınmsa yalan olduğunu. Aynı zamanda Diyap Ağa'nın da incelenmeye değer enteresan biri olduğunu gördüm. Bir yandan İran Şahı Rıza Pehlevi'nin sarayında bir ay misafir kalan Ağa, bir yandan da kendi konağında devletin çeşitli düzeylerdeki görevlilerini ağırlar: Cemal Bardakçı ve Mustafa Muğlalı gibi. Koçgirililere saldırmak için geldiği Hozat bölgesinde zorlu kış şartları nedeniyle bir süre Diyap Ağa'nın evinde kalan Muğlalı'nın evden ayrılırken bıraktığı not ise hilenin itirafı gibi. Diyap Ağa da, Dersimli diğer bazı aşiretler de iyilik ettikleri bu silahlı görevlilerin ihanetini yaşamışlar. Topraklarından sürgün edilmek, bu acının en az insafsız kısmı.

Okuyacağımız bu kitapta, Dersim kitlesel kırımından hayatta kalabilenlerden Ferhatan aşiretinin son lideri Ane Hatun'un hikâyesine de tanık olacaksınız. Ane çocuğa T.C. vatanındaşı olarak "Perihan" ismi uygun görülmüş. Bu ismin da-

ha “makul” olduğuna da onu sürgüne gönderecek paşalardan biri karar vermiş. Ane Hatun, yeni ismiyle bilmediği bir coğrafyaya sürgün edilmiş. Diğer Dersimli ailelerle çıktığı sürgün yolculuğunun bitimindeki konaklama mekânları bir cami imiş. Bu camide beş vakit ezan okunsa da namaz kılmaya kimsenin gitmeyişi, dinî hassasiyetler açısından dikkat çekici bir mesele. Üç evlilik yapan ve her evliliğinde basık karakter olan Dersimli Ane Hatun’un kişiliğinin de ilginizi çekeceğini düşünüyorum. Üstelik ilk evliliğinde yaşı çok küçüktü, düğünü de olmamıştı ve “ellerine kına bile yakmamış”tır. Fakat Ane Hatun güçlüdür, hiçbir zaman yılmamıştır. Ferhatan aşiretinin lideri Diyap Ağa gibi dönemin en güçlü ve varlıklı ailesinin bile “etnik temizleme” çabasında bir anda ortadan kaldırılabilirdiği topraklarda Ane Hatun, büyük kırımdan sağ kalabilen tek kişi olarak ailesinin sahip olduğu eski gücü elde edene dek vazgeçmemiştir mücadelesinden. Neler görmemiştir ki Ane Hatun. Sadece kendi soyundan olanların acılarını değil, beraber kardeşçe yaşadıkları Ermenilerin de uğradığı zulme tanık olmuştur o. Ermeni kız Sando’nun hikâyesi beni çok etkiledi örneğin. Ermenilerin geride kalan mülklerinin hangi yöntemle el değiştirdiğini çarpıcı bir biçimde gösteren tapu belgesinin de dikkatinizi çekeceğini düşünüyorum. Bunun yanı sıra Ane Hatun’un anlattıklarından, Kurukahveci Mehmet Efendi’den Nuri Dersimi’ye, Rayber’den Seyit Rıza’ya ve daha pek çok kişiyle ilgili önemli bilgilere de ulaşabiliyoruz. Fakat “Dersim 38”in durdurulmasında İran Şahı’nın oynadığı önemli role dair bilgi bence en çarpıcı olanı. Ane Hatun bu bilgiyi olaylar esnasında teleksin başında bulunan bir teğmenden bizzat dinlemiştir. Sırf bu bile Ane Hatun’dan öğrenebileceğimiz pek çok tarihsel gerçekliği gösterir.

Ane Hatun, güçlü ve dirayetli olmasının karşılığını her zaman olumlu anlamda almamıştır. Aşiretini bir araya getirir-

ken verdiği m¼cadelede “sınıf çatışmaları” meselesinde zaman zaman d¼řman muamelesi de g¼rm¼ř, tehditler almıştır. Bu da Dersim’in bir başka ger¼ekliđidir işte. Ane Hatun ise, bu meselelerin bir bi¼imde merkezinde yer almış g¼¼l¼ bir fig¼rd¼r...

ř¼KR¼ ASLAN